

Tieslietu ministrija

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1536; tālr.: 67036801, 67036716, 67036721; fakss: 67210823, 67285575;
e-pasts: pasts@tm.gov.lv; www.tm.gov.lv

Rīgā

27.10.2023. Nr. 1-17/3191

Uz 30.06.2023. 1-12/9
(TM reģ. Nr.1-17/4542)

**Latvijas Republikas
tiesībsargam J.Jansona kungam**

Informācijai:
Ieslodzījuma vietu pārvaldei

Par institucionālo kultūru Jēkabpils cietumā

Tieslietu ministrija saņēma Tiesībsarga biroja ziņojumu par vizītēm Jēkabpils cietumā un rekomendācijām attiecībā uz institucionālo kultūru un ieslodzīto pašpārvaldes sistēmu, kā arī lūgumu sniegt informāciju par ziņojumā ietverto rekomendāciju izpildi. Ņemot vērā minēto, sniedzam Tieslietu ministrijas un Ieslodzījuma vietu pārvaldes (turpmāk – IeVP) kopīgu atbildi.

Ieslodzīto personu neformālā hierarhija jeb ieslodzīto pašu praktizēta iedalīšanās noteiktās grupās (kastās) diemžēl ir vairāk vai mazāk izteikta ieslodzīto subkultūras sastāvdaļa, kas lielākoties mantota no Padomju Savienības ieslodzījuma sistēmas un cariskās Krievijas. Neformālā hierarhija vēsturiski ir veidojusies kā atbildes (protesta) vai pretnostatījuma reakcija uz sabiedrībā pastāvošo kārtību, tā kalpo kā ieslodzītos un bijušos ieslodzītos apvienojošs saziņas, “kultūras” un attiecību modelis, kas veido īpašu subkultūru. Jāatzīmē, ka šī problēma diemžēl ir konstatējama arī citās valstīs (arī Eiropas Savienības valstīs). Pamatā šī problēma ir vairāk izplatīta tādās ieslodzījuma vietu sistēmās, kurās ir raksturīgas lielas ietilpības kameras, jo tā ir vieta, kur neformālā hierarhija rod savu pirmsākumu un notiek tās ikdienas izpausmes. Ar nožēlu ir jāatzīst, ka šī ideoloģija un dzīvesveids ir raksturīgs arī noteiktām sabiedrības grupām ārpus ieslodzījuma, ko apliecina daudzi gadījumi, kad pirmo reizi ieslodzījumā nonākušas personas jau ierodas ar attiecīgo pārlicību.

Tieslietu ministrija un IeVP kategoriski neatbalsta ieslodzīto personu savstarpējo hierarhiju un dara visu mums pieejamo resursu ietvaros, lai neformālo hierarhiju mazinātu. Ieslodzīto neformālās hierarhijas pastāvēšana Tieslietu ministrijas ieskatā sakņojas trīs būtiskos priekšnosacījumos:

1) infrastruktūrā, kas pieļauj (vai pat veicina) neformālas ietekmes pastāvēšanu un

izplatīšanos, attiecīgas uzvedības iespējamību;

2) personāla attieksmē, ja tā tolerē atsevišķu notiesāto vai notiesāto grupu "varu", ja pieļauj dažādu situāciju risināšanu "ar ieslodzīto rokām";

3) ieslodzīto vidē atzītām vērtībām un uzvedības nosacījumiem (tradīcijām un paražām), kas diemžēl zināmā mērā atspoguļo arī sabiedrībā kopumā pastāvošās vērtības.

Informējam, ka šobrīd jau notiek un arī tuvākajos gados ir paredzētas vēl būtiskākas izmaiņas ieslodzījuma vietu sistēmā, kuras veicinās arī ieslodzīto neformālās hierarhijas samazināšanos:

1) **jaunā Liepājas cietuma būvniecība.** 2026.gadā, kad darbu uzsāks jaunais Liepājas cietums, 1200 ieslodzītos būs iespējams izvietot divvietīgās kamerās, kas būs ļoti būtisks nosacījums neformālās hierarhijas mazināšanai. Jaunajā cietumā plānotais vietu skaits ļaus tajā izvietot pusi no notiesātajiem vai trešo daļu no ieslodzītajiem, kā arī ļaus atbilstošāk izvietot pārējos ieslodzītos, t.sk. vērtējot nepieciešamību mazināt neformālo hierarhiju.

Tāpat jaunajā cietuma infrastruktūrā paredzētie arhitektoniskie risinājumi un plānotie tehnoloģiskie procesi nodrošinās priekšnoteikumus neformālās hierarhijas izpaušmju būtiskai mazināšanai vai pat izskaušanai. Piemēram, ieslodzīto ēdināšanas risinājums pilnībā izslēgs šobrīd pastāvošo "īpaši atzīmēto" ēdiena trauku, galdu un ēšanas paradumu problēmu, savukārt paredzētais ieslodzīto mazgāšanās risinājums (duša kamera) izslēgs problēmas, kuras ieslodzīto neformālā hierarhija šajā jomā rada šobrīd (nebūs iespējama dušu "sadališana" u.tml.). Tāpat arī citu cietuma ikdienas praktisko procesu organizācija būs tāda, kas mazina iespējas attīstīties un pastāvēt ieslodzīto neformālajai hierarhijai (piemēram, veļas mazgāšanas process utt.).

Papildus jāņem vērā, ka jaunajā infrastruktūrā maksimāli tiks izmantotas tehnoloģijas tajos uzraudzības, apsardzes un drošības procesos, kur tas iespējams, un kuri šobrīd esošajā infrastruktūrā tiek nodrošināti ar personāla fizisku klātbūtni. Tas ļaus proporcionāli lielāku jaunā cietuma personāla daļu novirzīt notiesāto resocializācijas procesam, veicinot aktīvāku notiesāto motivēšanu sabiedrībā atzītu vērtību praktizēšanai. Minētais aspekts (personāla fiziska darba aizstāšana ar tehnoloģijām) ir ļoti būtisks, ņemot vērā to, ka valstī noteiktā valsts pārvaldes iestāžu personāla attīstības politika jau ilgstoši nepieļauj personāla skaita palielināšanu ieslodzījuma vietās, neskatoties uz to, ka tieši šādus ieteikumus jau ilgstoši izsaka gan Tiesībsargs, gan Eiropas Padomes Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda novēršanas komitejas (turpmāk – CPT).

2) **Esošo ieslodzījuma vietu slēgšana.** Tā kā Latvijā šobrīd nepastāv ieslodzījuma vietu pārāpdzīvotība, tad paralēli jaunā Liepājas cietuma būvniecībai šobrīd notiek darbs pie esošo ieslodzījuma vietu izvērtēšanas, lai lemtu par tām, kuras tiks slēgtas. Šajā procesā tiek izvērtēts gan esošo ieslodzījuma vietu infrastruktūras stāvoklis, tāpat esošie cietumi tiek vērtēti pēc citiem kritērijiem, kas ir nozīmīgi cietuma funkcionēšanai (piemēram, atrašanās vieta u.c.). Tiks ņemtas vērā arī CPT ziņojumos ietvertās norādes par katru cietumu. Šī procesa rezultātā tiks sagatavots informatīvais ziņojums valdībai.

Jau šobrīd ir skaidrs, ka Kurzemes reģionā nav nepieciešami divi cietumi, tāpēc esošais Liepājas cietums tiks slēgts. Ministrijas prognoze ir, ka jaunā Liepājas cietuma darbības rezultātā tiks slēgti vismaz trīs cietumi vai cietumu daļas.

3) būtiski ir arī tas, ka šobrīd ministrijā kopā ar IeVP, Valsts probācijas dienestu un Tiesībsarga biroja pārstāvi tiek izstrādāts **jauns Kriminālsodu izpildes likuma projekts**, kurā tiek ietverti moderni kriminālsodu izpildes principi, efektīva un raita soda izpildes kārtība, uzsvars tiek likts uz dinamiskās drošības sistēmas elementu iedzīvināšanu, kontaktpersonu sistēmas ieviešanu un intensīvāku individuālā izvērtējuma pielietošanu. Tiek plānots, ka likums stāsies spēkā kopā ar jaunā Liepājas cietuma darbības uzsākšanu.

4) **IeVP darbinieku apmācību sistēmas maiņa.** Nozīmīga loma ieslodzīto neformālās hierarhijas izskaušanā ir personālam – gan ikdienā praktizētai attieksmei, attiecībām ar ieslodzītajiem un kolēģiem, gan darbinieku rīcībai noteiktās situācijās. Apzinoties šo nozīmību,

IeVP īstenoja Eiropas Sociāla fonda projekta ietvaros ir izstrādātas četras jaunas darbinieku apmācību programmas (vispārējā programma, specializācijas programma ieslodzījuma vietu vadītāju līmenim, specializācijas programma resocializācijas darbiniekiem, specializācijas programma drošības, apsardzes un uzraudzības darbiniekiem). Programmu saturs ir veidots, izmantojot Eiropas Padomes 2019.gadā izdotās vadlīnijas par ieslodzījuma vietu un probācijas dienestu personāla pieņemšanu darbā, atlasī, izglītību, mācībām un profesionālās kvalifikācijas celšanu. Programmu īstenošana ir jau uzsākta, bet paralēli risinās arī jaunas IeVP Mācību centra ēkas būvniecība Olaines cietumā un tiek plānots, ka Mācību centrs darbu jaunajā ēkā uzsāks 2024.gada otrajā pusē. Tādējādi tiks nodrošināta pilnvērtīga ieslodzījuma vietu darbinieku apmācību sistēma, kam īpaši liela nozīme būs jaunā Liepājas cietuma personāla komplektēšanas procesā.

5) ***Pieejamā personāla skaita palielināšana*** ieslodzījuma vietās tiek norādīta kā risināma problēma gan CPT, gan Tiesībsarga ziņojumos. Tomēr valstī noteiktā valsts pārvaldes personāla attīstības politika nepieļauj šādas iespējas, tāpēc IeVP veic visus iespējamus pasākumus, lai aizpildītu tās vakances, kuras šobrīd ir ieslodzījuma vietu sistēmā. Papildus jāmin, ka Tieslietu ministrija un IeVP tuvākajā laikā plāno uzsākt dialogu ar Iekšlietu ministriju par amatpersonu ar speciālajiem dienesta pakāpēm regulējumu, lai padarītu dienestu pievilcīgāku pretendentu vidū.

Tāpat Resocializācijas politikas pamatnostādņēs 2022.-2027.gadam ir iezīmēta pakāpeniska pāreja uz kontaktpersonu sistēmu ieslodzījuma vietās, tomēr šī pāreja var notikt tikai vienlaikus ar ieslodzījuma vietu infrastruktūras reformām.

6) Šobrīd likumprojektā “Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā” (22-TA-3178) tiek paredzēta ***pāreja uz divu veidu cietumu sistēmu***. Tiek plānots, ka likumprojekts stāsies spēkā 2024.gada martā. Šāda pāreja nodrošinās raitāku un efektīvāku soda izpildes gaitu. Tā kā raitāka soda izpilde nozīmē arī ātrāku iespēju notiesātajam nonākt atklātajā cietumā, ir paredzama nepieciešamība pēc lielāka vietu skaita atklātajos cietumos nekā šobrīd ieslodzījuma vietu sistēmā pastāv. Augot pieprasījumam pēc vietām atklātajā cietumā, laika gaitā tiek plānots ***Jēkabpils cietumu pārveidot par atklāto cietumu***. Tādējādi tiks sasniegti vairāki ieguvumi:

- tiks mazināta situācija, ka liels notiesāto skaits dienas ietvaros ilgstoši uzturas kopā dzīvojamā telpā, jo atklātajos cietumos parasti lielākā daļa notiesāto strādā vai mācās ārpus cietuma;
- netiks izmantota visa Jēkabpils cietuma teritorija, bet tās telpas, kuras ir salīdzinoši atbilstošākas;
- Jēkabpils cietumā vairs netiks ievietoti ar īslaicīgu brīvības atņemšanu notiesātie.

Tieslietu ministrijas un IeVP ieskatā visiem minētajiem pasākumiem kopumā ir jārezultējas neformālās hierarhijas pastāvēšanai labvēlīgu apstākļu mazināšanā un situācijas uzlabojumos. Tāpat arī IeVP jau šobrīd izmanto visus tai pieejamos resursus neformālās hierarhijas izkaušanai, piemēram:

- ir izveidotas ieslodzīto izvietojuma komisijas, kas izvieto ieslodzītos ievērojot medicīnas, drošības un noziedzības novēršanas kritēriju;
- iespēju robežās tiek renovētas un remontētas telpas, renovācijas un remontu laikā tiek samazināts ieslodzīto skaits kamerās;
- renovācijas laikā tiek uzlaboti sadzīves apstākļi un novērsti drošības riski aizliegtu priekšmetu un vielu nokļūšanai kamerās, kas savulaik mazina vardarbību cietumos un ieslodzīto subkultūras atbalstīšanu;
- bijušajiem tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem ir paredzēta atsevišķa soda izpildes vieta, proti, [..];
- apdraudējuma gadījumā persona nekavējoties tiek pārvietota uz citu kameru (vienību), bet, ja apdraudējums ir ļoti būtisks, tad persona var tikt pārvietota arī uz citu cietumu. Īpašos gadījumos, kad persona sniedz liecības kriminālprocesā, var tikt piemērota arī speciālā procesuālā aizsardzība, izvietojot personu atsevišķi no pārējiem notiesātiem.

Tāpat informējam, ka Tieslietu ministrija un IeVP diskusijās ir nonākušas pie kopēja secinājuma, ka Jūsu ziņojumā minētais attiecībā uz personāla rīcību ieslodzīto badastreika gadījumā, traumu žurnāla un medicīniskās kartes savstarpējo atbilstību, ir jārisina normatīvi – 2024.gadā iekļaujot attiecīgus rīcības nosacījumus normatīvajos aktos.

Papildus informēju, ka Tieslietu ministrija tuvākajā laikā veidos ekspertu padomi, kas strādās pie ceļa kartes (rīcības plānojuma) attiecībā uz savlaicīgu personāla piesaistes plānošanu un sekmīgu pāreju uz jaunu ieslodzījuma izpildes procesu gan jaunajā Liepājas cietumā, gan citās ieslodzījuma vietās. Šajā padomē esam plānojuši aicināt piedalīties arī Tiesībsarga biroja pārstāvi.

Tieslietu ministrija pateicas par Tiesībsarga biroja veikto darbu un piedalīšanos ieslodzījuma vietu sistēmas pilnveidošanā!

Valsts sekretāra vietnieka
tiesību politikas jautājumos p.i.

D.Palčevska

Ķipēna 67046124